

Suren Manukyan: Kaçınılmaz bir devrimden Pan-Türkizm rüyasına: Ermeni Soykırımı'nın Nedenleri

Posted on 09/03/2021

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca kamusal söylemimizin en önemli konularından biri Ermeni Soykırımı oldu. Onu tarihsel bir mesele olarak görmek zor çünkü aslında günlük hayatımızın bir parçası. Ermeni Soykırımı tarihimizin en büyük trajedisi olduğu için başka türlü de düşünülemez. 1915-1923 yılları arasında bir buçuk milyon Ermeni, Osmanlı İmparatorluğu liderleri tarafından sistematik olarak öldürüldü.

Birincisi, 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı saflarında farklı cephelerde savaşan Ermeniler, Türk silah arkadaşları tarafından silahsızlandırıldı ve öldürüldü. Bu, kendi halklarının katliamını önleyebilecek silah taşıyabilen genç Ermenilerin olası bir isyanını önlemek için yapıldı.

Bir sonraki darbe Ermeni liderliğine vuruldu. 24 Nisan 1915 akşamı, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'te (şimdiki adı İstanbul) tutuklamalar başladı ve daha sonra tutuklamalar Ermeni vilayetlerine kadar uzandı. Yüzlerce Ermeni entelektüel - doktor, öğretmen, gazeteci, sanatçı, yazar, avukat ve din adamlarının yanı sıra zengin ve siyasi figürler - önce hapishanelerde tecrit edildi daha sonra sürgüne gönderilerek öldürüldü.

Bu, bir bütün olarak protesto sesini susturmak ve halkın direniş örgütlenmesinin önünü kesmek için bir milletin kafasını kesmek anlamına geliyordu. Ve bugün 24 Nisan Ermeni Soykırımı'nı anma günü olarak anılıyor.

Soykırımın üçüncü aşamasında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar Suriye çölüne sürüldü. Binlerce yıllık yerleşim yerlerinden koparılarak güneye gönderildiler. Aç, hastalık ve tehlikeli yolculuktan bitap düşmüş bu sürgünler daha sonra da Türk askerleri, polisleri, Kürt çeteleri ve yerel halk tarafından saldırıya uğradı. Mezarları haline gelen Deyr el Zor, Rasulayn, Meskene ve Suriye çölünde kurulan kamplara çok az sayıda kişi ulaşabildi. Onlar da Türk jandarmaları tarafından kolaylıkla katledildiler.

Hayatta kalan Ermeni bakiyelerin bir kısmı zorla Müslüman yapılırken bir kısmı da göç ederek Ermeni diasporasını oluşturdu. Batı Ermenistan'ın kültürel mirası yok edildi. Ermeni vatani, yerli halkı olan Ermenilerden mahrum bırakıldı.

Bu katliam neden yapıldı?

Uzun tarihleri boyunca Ermeni halkı farklı pek çok devlet tarafından yönetildi. Ne yazık ki baskı, zulüm ve katliamlar Ermeni tarihinin sayfalarında sık sık karşımıza çıkıyor. Bununla birlikte, Ermeni nesli hiç bu kadar yok edilmemişti. Soykırımın neden yapıldığını anlamaya çalışmak çok önemlidir. Yabancıların sorduğu ilk soru bu. "Neden" sorusu biz Ermenilere işkence gibi geliyor. Elbette, tek bir cevap ya da açıklama olamaz çünkü Soykırım, bir dizi faktör, iştihak ve gelişmenin birleşimidir, bir dizi nedenin bir araya gelip felakete yol açtığı "mükemmel bir fırtına" dır.

Kader Devrimi:

Temmuz 1908'de, Makedonya'daki Osmanlı ordusundaki birkaç birlik ayaklanma başlattı ve Konstantinopolis'in üzerine yürüdü. Siyasi-askerî elit ve aydınlar, yürürlükten kaldırılan 1876 Anayasasını eski haline getirmek zorunda kalan Sultan II. Abdülhamid'in politikalarından memnun değildi. Devrimin bir sonucu olarak, siyaset sahnesine yeni bir güç ortaya çıktı; Jön Türkler. Osmanlı devletinin sürekli zayıflamasından hoşnut olmayan, reformlarla ve modernizasyona giderek ülkeyi krizden çıkarmayı arzulayan sürgündeki

grupların temsilcileriydi.

Özellikle 1894-1896 yılları arasında Ermenilere karşı kanlı katliamlar gerçekleştiren Sultan'a karşı oldukları için Ermeniler Jön Türkleri aktif olarak desteklediler. Paris ve Cenevre'deki Ermeni Devrimci Federasyonu temsilcileri, otokrasiyle mücadele eden Jön Türklerin liderleriyle aktif temas halindeydiler. İmparatorluktaki Ermeni nüfusu devrimi coşkuyla karşıladı. İktidar değişikliğini izleyen ilk aylarda olumlu reformlar fark edilince, yeni düzeni desteklemek için büyük mitingler ve toplantılar düzenlendi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve adalet ilkeleri ilan edildi. Siyasi tutsaklar serbest bırakıldı, sansür kaldırıldı ve parlamento seçimleri yapıldı. Ermeni-Müslüman ortak mitingleri, yürüyüşler ve partiler yapıldı. Ermeni-Türk dostluğunda yeni bir dönemin başlangıcı ilan edildi.

Geleneksel güç eşitsizliği:

Ancak bu dostluğun önündeki en büyük engel, Türklerin egemen olması ve Ermenilerin (ve diğer Hıristiyanların) teba kılınması üzerine kurulu Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yüzlerce yıllık eşitsizlik sistemiydi. Bu eşitsizlik, gayrimüslim tebaayı ikinci sınıf vatandaş statüsüne tabi kılan İslam hukuku sistemine dayanıyordu.

Hıristiyan "Zimmilerin" silah taşınması veya ata binmesi yasaktı, mahkemedeki yeminleri bir Müslümanınki ile aynı ağırlığı taşııyordu. Gündelik zulüm, Ermeni köylülerine yönelik çeşitli şiddet türleri ve genel haklardan mahrum statüleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni nüfusunu sürekli baskı altında tuttu. Günlük yaşamda Ermeniler genellikle "gavur" olarak etiketlenmişlerdi ve bunun katliamlar düzenlemek için kullanılması tesadüf değildi. Yüzyıllar boyunca bu normal bir durum, şeylerin doğal düzeni olarak algılandı.

1908'den sonra Ermeniler ve Türkler arasındaki ilişkiler Anayasa'da resmi olarak

değiştirildi; ancak günlük yaşamda bu değişiklikler sadece zaten zor olan ilişkilerdeki gerilimi daha da artırdı. Ermeniler anayasal eşitlik haklarını kullanmaya çalışırken Müslümanların buna tepkisi genellikle şiddetli oldu.

Tehlikeli Bir Rekabet:

1908'de Anayasa'nın eski haline getirilmesinden sonra Ermeniler siyasi ve kültürel alanda rakip olarak görülmeye başlandı. Özellikle 19. Yüzyılda Avrupalı ve Amerikalı misyonerler tarafından kurulan okullar ve Avrupa başkentlerine yapılan ziyaretler aracılığıyla Avrupalı fikir ve hareketlerle yapılan temaslar onlar için bir coşku ve fırsat oluşturdu.

Ermeni siyasi partileri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha fazla egemenlik ve siyasi haklar talep etmeye başladı. Ermeni toplumu, Jön Türk devrimi ve akabinde Anayasa'nın eski haline getirilmesini, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin zorlu sosyal koşullarını hafifletmek ve cemaatin haklarını ve umutlarını genişletmek için bir araç olarak gördü. Anayasa'nın kendilerine sağladığı olanaklar konusunda son derece hevesliydi, Müslüman nüfus ise özellikle Hıristiyanların sosyal statüsünü iyileştireceği için önerilen reformları kabul edilemez buldu.

Bu durum kıskançlık ve derin nefret duygularıyla sonuçlandı. Rusya'nın Erzurum Başkonsolosu 19 Ocak 1909 tarihli bir raporunda, Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Zinovyev'e şunları aktarıyor:

“Ermenilerin ilan edilen özgürlüklere duyduğu hayranlık, Müslümanların onlara karşı nefretini gittikçe daha fazla kışkırtıyordu, hatta yakın zamana kadar Türkiye'de kurtuluş hareketini başlattıkları için Ermenilere şükranlarını açıkça ifade eden daha ilerici Jön Türkler arasında bile bu durum böyleydi. Ermenilere olan güvensizlik gün değil saatler geçtikçe artıyordu.”

Ermenilerin rekabet gücünü önleme girişimleri her alanda belirgindi. Milletvekili Vahan Papazian anılarında, tüm bölgesel Jön Türk şubelerine gönderilen gizli genelgelerde; “Ermenilerin milli, eğitimsel ve ekonomik alanlardaki ilerlemelerinin mümkün olan her şekilde sınırlandırılması gerekiyor; siyasi partilerin faaliyetleri ve düzenledikleri olaylar yakından izlenmelidir” diye yazdığını belirtiyor.

Ekonomik refah ve kıskançlık:

Ermenilere kötü muameleyi tartışırken ekonomik unsuru göz ardı etmemeliyiz. 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ticari gelişimin bir parçası olarak, Hıristiyan girişimci orta sınıf da gelişti. Sonuç olarak bu servetlerini artırdı, özgüvenlerini artırdı ve bir topluluk kurumları ağı - okullar, kafeler, hayır kurumları, spor kulüpleri vb. - kurdular. Hıristiyan toplulukların zenginlik ve ekonomik statüsündeki gözle görülür artış, Müslümanlar arasında onlara karşı olumsuz tutumların artmasına neden oldu.

Ezilen bir azınlık olarak, Osmanlı ordusundan ve bir dereceye kadar da devlet hizmetinden dışlanmış olarak (tercümanlar için belirli beklentiler vardı), Ermeniler, Osmanlı ekonomisinin belirli alanlarında, maliyede, ticaret ve daha sonra farklı endüstri dallarında önemli bir etkiye sahip oldular. Ermeni işadamları, finansörler ve tüccarlar imparatorluğun üretim ve ticaretinin yaklaşık yüzde 25’ini kontrol ediyordu. Ermeniler, tarım ve zanaatta da önemli faktör oldular.

Ermeni mallarını alma dürtüsü ve Soykırıma eşlik eden büyük çaplı yağma, Ermeni nüfusunun yok edilmesinin ana gerekçeleri haline geliyordu.

Pan-Türk Rüyası: İmparatorluktan Ulus-Devlete

Tüm bunların ideolojik bir temeli vardı. Tüm bölgeleri (Balkanlar, Kuzey Afrika) kaybetmiş ve savaş alanında yenilgiler almış olan Osmanlı İmparatorluğu, asırlarca yıllık imparatorluk

kalkınma modelinden ulus-devlet olma yönünde bir geçiş yapma kararı aldığı anda neredeyse can çekişiyordu.

Ermenilerin ekonomik başarıları, Osmanlı bir imparatorluk olduğu sürece yararlıydı. Genel olarak, imparatorluklar azınlıklara karşı daha hoşgörülüdür. Her etnik veya dini azınlık, imparatorluğun ilerlemesine katkıda bulunduğu sosyal hiyerarşideki yerini bilir.

Bununla birlikte, bir ulus devlet imparatorluğun yerini aldığı anda durum değişir. Bir ulus devlet, sınırları içinde homojen, egemen bir ulusal ittifak kurmaya çalışır. Ve bu gibi durumlarda, kendi ulusal kimliklerini kaybederek ve asimile edilerek katılmak istemeyen azınlıklar imha ediliyor.

Jön Türklerin yönetimi sırasında, Pan-İslamizm ve Osmanlılık ideolojilerinin yerini Türkçülük ve Pan-Türkizm almıştır. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın ortaya koyduğu kavramlar, Orta Asya'ya kadar tüm Türkçe konuşan halkları birleştirecek homojen bir Türkiye ve süper güç bir Büyük Turan yaratmayı hedefliyordu.

Pan-Türkizm ideologlarına göre, Ermeniler birleşik, homojen bir Türk devleti inşa etmenin önünde bir engel olan "itaatsiz bir unsur" olarak görülüyordu. Ermenilerin anavatanı, Küçük Asya ve Orta Doğu'daki Türkçe konuşan halkları, Kafkasya ve Orta Asya'nın Türkçe konuşan halklarından ayırıyordu.

Akabinde Ermeni toprakları kültürel ve dilsel asimilasyon yoluyla Türkleştirilecekti. Bu yaklaşım başarısız olduktan sonra, bir sonraki çözüm Ermenilerin fiziksel olarak imha edilmesiydi.

Bu, Osmanlı devletinin ve ulusunun ayakta kalmasının görünüşte Batı Ermenistan'ın homojenliğine bağlı olduğunu varsayan kendine özgü bir sosyal-Darwinist teori olan uluslar arasında sıfır toplamlı bir oyundu

Jeopolitik bir tuzakta:

1877-78 Rus-Türk Savaşı ve 1878 Berlin Kongresi'nden sonra Türkler, Ermenileri Rus ve Batılıların ajanları olmakla suçlamaya başladılar. Berlin Antlaşması'nın 61. Maddesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilerin yaşadığı bölgelerde Büyük Güçlerin gözetiminde idari reformlar yapılmasını gerektiriyordu.

Bununla, Büyük Güçler Ermeni Sorunu'na uluslararası diplomasi boyutu getirdiler ve bunu Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapmak için kullanmaya başladılar. Türkler, Ermeniler ihanet tehdidi altında hissetmeye başladılar. 1914'te Ermeni vilayetlerinde Büyük Güçler ve özellikle Rusya tarafından başlatılan reform programının ardından Ermeniler arasındaki korkular daha da arttı.

Ermenilere yönelik bu ihanet suçlamaları, her Türk askeri başarısızlığından sonra sürekli dillendirildi. 1915'te Rus ordusuna karşı Sarıkamış'ta alınan utanç verici yenilginin ardından Enver Paşa, Ermenileri Ruslarla askeri işbirliği yapmakla suçladı. Daha sonra, Ermeniler tarafından düzenlenen birkaç direniş eylemi, sadakatsizlik ve devrime hazırlığın "kanıtı" olarak kullanıldı.

Halbuki Ermeni nüfusu çoğunlukla sadıktı. Ermeni cemaatinin siyasi ve dini liderleri, Osmanlı ordusunun bir parçası olarak Ermeni gençlerinin savaşa katılımını teşvik ederek provokasyonları önlemeye çalıştılar; bunu vatana bir hizmet olarak gördüler. I.Dünya Savaşı'nda binlerce Ermeni askeri, Osmanlı ordusu saflarında cesurca savaştı.

Fırsat olarak savaş:

1914 yazında Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Jön Türkler, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında yer almaya karar verdi. Almanya ile imzalanan anlaşmanın gizli maddelerinden birinde, savaşın galibiyetle sona ermesinden sonra Alman tarafı,

Kafkasya'nın Türk dili konuşan ve Müslüman halklarıyla doğrudan temas kurmasına izin verecek şekilde Türkiye'nin doğu sınırının yeniden yapılandırılmasını garanti ediliyordu.

Bu, Jön Türklerin Pan Türkçe programının onayıydı ancak bunun önünde "Ermeni kama" engeli vardı.

Türk yetkililer savaşı, planladıkları Ermeni Soykırımı'nı gerçekleştirmek için bir fırsat olarak gördü. Berlin'e gönderilen bir muhtıradan Ermenileri savunan Alman Büyükelçisi Metternich'in görevden alınmasını talep eden Türkiye İçişleri Bakanı Mehmet Talat ve Savunma Bakanı İsmail Enver, "İşin şimdi yapılması gerektiğini, savaştan sonra çok geç olacağını" tekrarlıyordu. Talât Paşa, 2 Şubat 1915'te Fransız büyükelçisiyle yaptığı görüşmede aynı görüşü dile getiriyordu: Ermeni sorunundan kurtulmak için "en güzel zaman şimdi."

SONUÇ

Ermeni Soykırımı, bir dizi faktör ve gelişmenin sonucuydu. Bunların her biri, hiçbir zaman net bir şekilde tezahür etmeyen başkasıyla çakışabilir veya bunlarla desteklenebilir.

İdeolojik: Bir imparatorluk, homojen bir nüfusa sahip olmayı hedefleyen bir ulus devlete dönüştü. Aynı zamanda, çökmekte olan bir imparatorluktan yeni bir devlet yaratmak için, yeni kavram olan ütöpik bir Pan-Türkizm kavramı, tüm Türkçe konuşan ulusların birleşmesini sağlayacak şekilde eyleme geçirildi. Ermeni bölgeleri bu yolda stratejik bir engeldi.

İç siyaset: Devrimden sonra iktidara gelen Jön Türkler, dinamik olarak gelişen, modernleşen ve ilerici Ermeni cemaati gibi güçlü siyasi muhaliflere sahip olmak istemiyorlardı.

Jeopolitik: Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa ve Rusya'nın sürekli baskısı altındaydı. Hıristiyan Ermeniler, Avrupa ve Rusların müttefikleri olarak görülüyordu ve bu nedenle güvenilir unsurların mümkün olduğunda ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Ekonomik: Ermenilerin mülkleri, yeni ortaya çıkan Türk ulusal burjuvazisi için çok baştan çıkarıcıydı. Bu Ermenilerin imhası sürecine ortalama bir Müslümanı dahil etmenin bir yolu haline geldi. Ermeni mal ve mülklerine, diğer maddi varlıklarına el konuldu ve imparatorluğun Müslüman nüfusu arasında yeniden dağıtıldı.

Psikolojik: Ermeniler, Jön Türklerin eşitlik vaatlerini naif bir coşkuyla karşıladılar. Ancak bu talepleri sadece, "dünün kölelerinin" kendilerini yüzyıllardır yöneten Türklerle eşit olabileceği fikrini kabul edemeyen Müslüman halk arasında nefret uyandırdı. Jön Türklerin sloganlarına boyun eğen Ermeni halkı da dikkatini yitirdi ve yaklaşan felakete hazırlıksız yakalandılar.

Ve nihayet Birinci Dünya Savaşı, Ermenileri yok etme niyetini gerçekleştirmek için uygun bir fırsat sağladı. İttihad ve Terakki Partisi'nin seçkinleri, tüm devlet kaynaklarını (malzeme, örgütsel, askeri ve propaganda) kullanarak, bu "proje" ile imparatorluğun Müslüman nüfusunun büyük bir bölümünü seferber etti.

Ermeni Soykırımı'nın son aşaması, Türk hükümetinin kendi vatanında Ermeni halkına yönelik soykırımını kesin ve mutlak inkar etmesidir. Türkiye, Ermeni Soykırımı'nın uluslararası kınama sürecine rağmen, tarihin çarpıtılması, Ermeni karşıtı propaganda, siyasi, ekonomik, lobcilik ve diğer yollarla mümkün olan her şekilde Ermeni Soykırımı'nın tanınmasına karşı mücadele etmeye devam etmektedir.

Kaynak: [ahvalnews](http://ahvalnews.com)